

Artur Galkowski

Uniwersytet Łódzki

Litoralnimy i pelagialnimy w strefie Jeziora Szczutowskiego i Urszulewskiego

1. Wprowadzenie

Zarówno litoralnimy, jak i pelagialnimy, czyli nazwy odcinków nabrzeża oraz toni wodnych¹ (zwykle kwalifikowanych jako rybackie²) zaliczyć można do mikrotoponimów. Jest to rodzaj nazw terenowych o niewielkim zasięgu komunikacyjnym, ale dużym znaczeniu użytkowym. Miejscowa wspólnota (przede wszystkim rybaków „oswajających” sobie onimicznie jeziora) używa ich w celach lokalizacyjnych, identyfikacyjnych i kulturowych. W przypadku pelagialnimów można by mówić również o mikrohydronimach określających *de facto* rejony związane bezpośrednio z przestrzenią wodną.

Wśród litoralnimów znajdują się nazwy odcinków i punktów nabrzeża o tak różnej proveniencji motywacyjnej, jak różna może być natura miejsc (determinowana m.in. przez ich usytuowanie i czynnik ludzki), które przy pomocy tego typu onimów są identyfikowane. Mogą to być zatem części terenu, np. lasy, zagajniki, zadrzewione i obrosnięte krzewami gąszcza, czasami pojedyncze drzewa rosnące nad brzegami lub ich zwalone pnie, głazy, łąki, drogi, zagrody, zabudowy, przystanie, ośrodki rekreacyjne, plaże, pomosty, charakterystyczne miejsca infrastruktury wiejskiej, np. sklepy, magazyny, karczmy, świątynie, kapliczki przydrożne, jak również struktury topograficzne, np. uj-

¹ Przez „litoralnimy” (od łac. *litus* ‘brzeg’) należy rozumieć nazwy punktów i terenów zasiedlonych lub niezasiedlonych wzdłuż nabrzeża jeziora (lub innego akwenu, np. morza; por. termin „talassonim” ang. *thalassonym* w Tort-Donada [2014: 101]), natomiast przez „pelagialnimy” (od gr. *pélagos pélagos* ‘toń, pełne morze, tafla morza’) – nazwy toni (rejonów) jeziora, najczęściej o charakterze rybackim.

² Przykładowe prace z tego zakresu studiów w onomastyce polskiej to: Zwoliński 1954; Zagórski 1965; Kornaszewski 1965; Górniewicz 1971; Sobierajski 1979; Chojnacki 1991/1992, 2014; Jacewicz 2006.

ścia rzeki, strugi, kanału, rowu melioracyjnego, wzniesienia, zagłębienia, teren stały lub grząski, suchy lub zalany. Litoralonimy pośrednio są też motywowane nazwami osób lub określeniami odwołującymi do konkretnych zdarzeń i wyobrażeń. Meritum tego typu nazw daje się ująć w jednym słowie lub nierozbudowanym wyrażeniu.

Należy mieć na uwadze, że wiele litoralonimów jednocześnie pełni funkcję pelagialonimów albo tworzy ich podstawę, ponieważ tonie rybackie (rejonu wodne) są najczęściej sytuowane i określane względem miejsc na lądzie, na wysokości których występują. Natura tak funkcjonujących mikrotoponimów jest w dalszym ciągu analizy odpowiednio oznaczana (L = litoralonim, P = pelagialonim, L/P = litoralonim w funkcji pelagialonimu).

Wyekscerpowane nazwy występują na (P) i wokół (L; L/P) Jeziora Szczutowskiego (JSz) oraz Urszulewskiego (JU) leżących na historycznej ziemi dobrzyńskiej, dziś na granicy woj. mazowieckiego i kujawsko-pomorskiego. Z hydrotopograficznego punktu widzenia obydwaj jeziora wchodzi w obszar Pojezierza Dobrzyńskiego. Pierwotnie stanowiły jeden akwen. Obecnie rozdziela je pas torfowisk, a łączy naturalny kanał nazywany *Strugą Maciczną*. Ich miana mają pochodzenie odtoponimiczne: *Jezioro Szczutowskie* od *Szczutowa*, miejscowości gminnej leżącej wzdłuż zachodniego brzegu mniejszego z jezior; *Jezioro Urszulewskie* od *Urszulewa* (gm. Skrwilno), wsi leżącej wzdłuż krańca zachodnio-północnego większego z jezior³.

Obydwaj jeziora charakteryzują się znacznym zasobem mikrotoponimicznym typu L i P (w tym L/P). Wynika to z różnych uwarunkowań, również historycznych, szerszego lub zawężonego użycia w lokalnych wspólnotach. Podkreślić też należy, że mikrotoponimy tej wodno-ładowej strefy (powierzchnia obydwu jezior oraz tereny przybrzeżne) mogą być znane głównie starszemu pokoleniu takich miejscowości, jak Szczutowo, Blizno, Karlewo, Słupia, Urszulewo. Pokolenia młodsze o niektórych mogły słyszeć tylko z opowiadań lub w okazjonalnych przywołaniach. Charakterystyczne jest także to, że szczególnie litoralonimy mogą się na siebie nakładać: młodsze, obecnie inaczej motywowane, wypierają starsze (np. nazwy powstające od określeń identyfikacyjnych gospodarstw zmieniających swoich właścicieli). Wszystkie ustanowione zostały na prawach niczym nieskrępowanego i konwencjonalnego aktu nazewniczego, przypisanego do danego momentu historii oraz określonych okoliczności motywacyjnych⁴.

³ Więcej na temat samych jezior, limnonimów ich określających oraz ojkonimów w pobliżu Jezior Szczutowskiego i Urszulewskiego zob. Gałkowski [w druku] wraz z szerszą bibliografią [np. Tyburski 2011: 22–25].

⁴ Większość L i P pochodzi z XX w.

2. Litoralonimy i pelagialonimy Jeziora Szczutowskiego

Do litoralonimów należą po pierwsze nazwy samych miejscowości leżących tuż nad jeziorami, a zatem ojkonimy *Szczutowo* i po stronie wschodniej JSz *Blizno* oraz *Urszulewo*, *Ślupia* i *Karlewo* nad JU⁵. W obrębie zaś miejscowości wskazywałbym na nazwy oficjalne i nieoficjalne niektórych dróg, ulic i traktów. Wśród tego typu odonimów znajdują się urzędowe nazwy dróg i ulic w pobliżu jezior, np. *droga wojewódzka nr 560 Sierpc–Rypin–Brodnica*, ale także dawne trakty lub gościńce, służące do ruchu wzdłuż i między wsiami oraz objazdu jezior, np. *ul. 3 Maja* po zachodniej stronie JSz biegnąca przez wieś Szczutowo, w części północnej łącząca się z drogą 560, w części południowej przechodząca w ulicę wzdłuż wschodniej strony jeziora przez Blizno (jako *L Droga Bliźnieńska*, *Droga przez Blizno*, *Droga w Bliźnie*). Miejsce styku obydwu odcinków tej drogi przypada na skraj JSz nazywany *Zgunem* (forma w brzmieniu gwarowym, czasami w postaci *Wzgun*, jako *L/P Na Zgun* lub *Na Wzgun*). Na wprost Zgunu znajduje się natomiast wlot na szlak dawnego traktu (gościńca) do Sierpca, obecnie szerokiej drogi polnej prowadzącej w kierunku Dąbkowej Parowy i Szczechowa. Niegdyś trakt miał duże znaczenie transportowe. Przy zbiegu gościńca z drogą obiegającą jezioro, według jednego z lokalnych informatorów⁶, który słyszał to od swoich przodków, miała stać żydowska karczma⁷. Dziś w miejscu domniemanej karczmy (w klinie utworzonym przez trakt do Sierpca i drogę przez Blizno) znajduje się zarośnięty parów, powstały w wyniku wydobywania tu piasku i żwiru.

Obecnie brzeg jeziora *Na Zgunie* jest całkowicie zarośnięty i niedostępny. Jeszcze w latach siedemdziesiątych XX w. sięgał drogi, zejście do wody było otwarte i piaszczyste. Niewątpliwie taki stan brzegu służył stojącej potencjalnie w pobliżu karczmy, pozwalając choćby na sprawne napojenie koni, wprowadza-

⁵ Należałoby tu również wskazać kilka dawniejszych nazw wsi i osad lub ich rumunków, np. *Rumunki Ślupia*, *Kolonia Urszulewo*, *Koziborek*, *Rumunki Skudzawy*, *Kordulewo*, *Pustynia*, *Świerczyny* itd. [zob. Gałkowski w druku].

⁶ Zgodnie z wolą informatorów nie podaję ich personaliów. Wszystkim, w tym rybakom, pragnę podziękować za przedstawione dane i hipotezy, osobiste wspomnienia i relacje. Tworząc sięć mikrotoponimiczną obydwu jezior, korzystałem również z autopsji.

⁷ O karczmy istniejącej we wsi w XVI w. mówią źródła historyczne, np. SGKP 1880–1914, XI: 871, nie wiadomo jednak, czy chodzi o tę sytuowaną tu hipotetycznie u zbiegu dróg. Karczmy były miejscami o funkcjach socjalnych, zarówno dla społeczności lokalnych, jak i przybyszów. Stawianie ich przy traktach i skrzyżowaniach dróg miało znaczenie strategiczne i koniunkturalne. Karczma w tej funkcji istniała (jako „dom zajezdny”) z pewnością nad JU w Urszulewie. Według zapisów metrykalnych z pocz. XIX stulecia należała do Wojciecha Janiszewskiego (zob. np. akt nr 63 z 1810: zespół archiwalny Nr 50/380/0, Akta stanu cywilnego gminy Gójsk, powiat sierpecki, AP Płock). Nie jest znane dokładne miejsce, na którym stał dom zajezdny w Urszulewie, hipotetycznie w okolicach dzisiejszej szkoły i remizy strażackiej, przy trakcie Sierpc–Rypin, obecnie drogi wojewódzkiej nr 560. Istnienie karczmy w Urszulewie już w wieku XVI potwierdza ponadto SGKP 1180–1914, VII: 604.

nie doń innych zwierząt i czerpanie wody bezpośrednio z jeziora. Z historycznych map (np. TKKP) wynika, że w tym miejscu musiała być wybudowana grobla, ponieważ droga była podmywana przez wody jeziora.

Przemieszczając się od Zgonu ulicą 3 Maja w kierunku północnym przez Szczutowo, w miejscu, gdzie pod drogą płynie ciek wodny, kwalifikowany jako rów melioracyjny, uchodzący do JSz, znajduje się teren nazywany niegdyś *Jeżewnicą* (możliwa też ortografia *Jerzewnica*⁸). Rozciągał się aż po granice obecnego lasu na Dąbkowej Parowie. W pobliżu jeziora był podzielony na działki, na których mieszkańcy południowej części Szczutowa pozyskiwali torf. W pobliżu *Jeżewnicy* na początku obecnego stulecia powstał Dom Pomocy Społecznej im. Jana Pawła II, dziś charakterystyczny punkt orientacyjny na skraju wsi, wraz ze skwerem i tarasem widokowym na jezioro. Miejsce to nazywane jest zwyczajowo *Domem Opieki* lub *Domem Starości*. Tuż za nim, po drugiej stronie ulicy rozciąga się pas działek rekreacyjnych z domami letniskowymi, nienoszący specjalnej nazwy, tak jakby społeczność lokalna traktowała go jak teren wyłączony z jej zasięgu. Wcześniej znajdowało się tu gospodarstwo rodziny Kalinowskich, stąd funkcjonujące do pewnego czasu L/P *Na Kalinowskich*, *Na Kalinków* (formy deantroponimiczne L i P mają zwykle charakter hiporystyczny, odprzezwiskowy), zaś od północnej był i jest las, potocznie nazywany, głównie jako L, *Laskiem Sokola/Sokolów* bądź *Chojnackich Lasem* (jako L/P również *Na Chojnackich*), w zależności od dominanty własności powiązanych ze sobą rodzin Sokolowskich i Chojnackich. *Lasek Sokola* kończy się drogą dojazdową do jeziora wzdłuż posesji z willą letniskową należącą do mieszkanki Warszawy, stąd nazwa typu L *Warszawka* lub *Warszawianka*, czasami też *Redaktorka* (od zawodu wykonywanego przez właścicielkę domu). Na wprost posesji *Redaktorki* znajduje się droga polno-leśna prowadząca do wsi Cisse przez lasy na Dąbkowej Parowie. Dziś droga ta nosi administracyjną nazwę *ul. Sosnowa*. Przy jej wlocie wznosi się kamienny cokół z figurą Madonny. Punkt ten bywa nazywany *Przy Figurze* I⁹.

Od L *Przy figurze* I rozpoczyna się odcinek z zabudowaniami gospodarskimi i infrastrukturalnymi, których czytelne motywacyjnie nazwy spełniają funkcje L, P, lub L/P. Pierwsze z nich to tartak (L – *Tartak*, gwar. *Tertak*, P – *Na Tartak*, gwar. *Na Tertak* I). Kolejne – dawne Kółko Rolnicze „Szczutowo” (L – *Kółko*, P – *Na kółko*). Obecnie na terenie Kółka znajduje się stacja paliw, sklep rolniczy, lokal gastronomiczny, wypożyczalnia sprzętu wodnego i plaża z pomostami. Miejsce to nazywane jest *Przystanią* (L od oficjalnej nazwy zakładu usługowego, pełniącego również funkcje domu weselnego: *Zajazd/Restauracja „Przystań”*).

⁸ Lokalna etymologia sprowadza ten mikrotoponim do apelatywu „jeż”, bardziej prawdopodobne jest jednak to, że jest to nazwa dzierzawcza związana z nazwiskiem *Jeżewski*, które nosiła jedna z dobrzyńskich rodzin szlacheckich, powiązanych z rodem Paprockich z Paprotek-Gugół i Starej wsi/Paprockiej Woli (obecnie Gugoly i Stara Wola k. Szczutowa) [zob. Turowski 1858: 173, 186; Biliński 1932: 130].

⁹ Cyfrą rzymską oznaczam kolejne jednakowo brzmiące mikrotoponimy, występujące w różnych miejscach wokół jezior.

W latach przed- i powojennych teren przybrzeżny na wysokości dawnego Kółka i obecnej Przystani nosił nazwę *Wędoły* (L). Jako L/P onim ten funkcjonował również pod postacią *Na Wędoły*. W czasie II wojny światowej okupant wznosił tu nasypy osłaniające brzeg i jezioro od kul, których używano na pobliskiej strzelnicy. Stąd też pamięć o L/P *Na Strzelnicę*.

Z terenem tym sąsiaduje popularna jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. wśród mieszkańców Szczutowa, szczególnie dzieci, plaża nazywana *Dziką* lub *Lewinką* (również *Na Lewince*, jako L/P – *Na Lewinkę*). Trudno ustalić od czego wywodzi się ten onim w drugiej swej postaci. Być może chodzi o punkt spływu lewym skrajem jeziora bądź korzystanie „na lewo” z „dzikiej” plaży. Z uwagi na posiadłość i dom rodziny Gutkowskich, obok którego należało przejść, idąc *Na lewinkę*, punkt ten nazywany jest również *Na Gutka* (L/P).

Dość charakterystycznym miejscem w tym rejonie (przy rozjeździe dróg na Blizno i na Gójsk) jest działka z budynkiem po byłym skupie mleka, zwanym *Mleczarnią*. W pobliżu usytuowany jest również cmentarz parafii św. Marii Magdaleny w Szczutowie. Stąd toń na jeziorze na tej wysokości była również nazywana *Na Mleczarnię* oraz *Na Cmentarz*. Nosiła ponadto nazwę *Na Szwora* lub *Na Łąkę Szwora* (od leżącej tu posesji i działki rolnej rodziny Szworskich).

Kolejne paręset metrów wzdłuż pierwszej linii brzegowej, ulicą 3 Maja w kierunku centrum wsi aż po kościół parafialny, ma nieco trudniejsze dojście do jeziora. Niektóre nazwy posesji od alternacji nazwisk (zwykle przezwisk odnazwiskowych) ich właścicieli funkcjonowały i w większości przypadków występują w roli L. Są to w kolejności: *Na Mazanków* lub *Na Mazanka* < Mazanowscy, *Na Sokołów* lub *Na Sokoła* (II) < Sokołowscy, *Na Marcinków* lub *Na Marcina* < Marcinkowscy, *Na Szworów* lub *Na Szworę* (III) < Szworscy, *Na Kalinków* (IV) < Kalinowscy (obecnie działka użytkowana przez Bibliotekę Gminną), *Na Sadochów* < Sadowscy, *Na Hermanów* < Hermanowscy, *Na Krajków* lub *Na Krajka* < Krajewscy, *Na Nowaków* lub *Na Nowaka* < Nowakowscy, *Na Witków* lub *Na Witka* < Witkowscy. Nazwy te funkcjonowały również jako L/P (zob. wypowiedź jednego z informatorów: *Gdzie idziem [sic!] na szczupaki? – Na Krajków*). Charakterystyczne jest tworzenie tych mikrotoponimów jako wyrażen z przyimkiem *na*, będących wynikiem elipsy członu determinującego, typu dom, chałupa, gospodarstwo, obejście, zagroda, pole, łąka, np. *Na Kalinków* = **Na chałupy Kalinków*, *Na Sokoła* = **Na zagrodę Sokoła*.

Lokalną ciekawostką topograficzną był na tym odcinku niewysychający staw o nazwie *Kaczy dół*, dzisiaj na działce naprzeciwko remizy strażackiej. Warto też zwrócić uwagę na punkt w jeziorze na wysokości posesji dawnej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Szczutowie (L pot. *Gees*, *GS*). Chodzi o toń zwaną *Bocianem* lub *Na bociana*, która charakteryzuje się płytkim gruntem (ok. 1 m) i żwirowo-kamienistym dnem. Skąd taka nazwa? Być może stąd, że jest tam tak płytko *aż bocian by stanął* (cytując informatorów). W tym rewirze gniazdowały też na jednej ze stodół bociany. Gniazdo widzia-

ne było z tafli jeziora. Razem z nadlatującymi tam ptakami traktowano je jak punkt odniesienia.

Toń w kierunku krańca południowego jeziora w okolicach Bociana nazywana była przez rybaków także *Górką* (z powodu wypiętrzeń dna). Przywołać tu trzeba ponadto świadectwa o odcinku przebiegającym między dwoma brzegami: od Na Szwora (po stronie szczutowskiej) do Na Lecznice (po stronie bliźnieńskiej, patrz niżej). Ten pas jeziora uchodził za „podwodną drogę”. Miałaby ona charakteryzować się kamiennym dnem, po którym można było przejść z jednej strony jeziora na drugą bez zanurzania głowy.

Podobnym punktem orientacyjnym była i pozostaje bryła drewnianego kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny z wieżyczką „sygnaturkową”, dobrze widziana również z drugiego brzegu jeziora. Miejsce to w funkcji L/P nazywane było i jest *Na Kościół*, ale także *Na Księdza I*. Druga forma służyła jeszcze do niedawna do identyfikowania wzniesienia („górkę”), wykorzystywanej przez dzieci na zjazdy po śniegu (*Górka Na Księdza* lub *Górka Za Księdzem*, bo na tyłach plebanii). Sąsiadowała z nią jeszcze jedna, dziś już wchłonięta przez okoliczne posesje – *Górka Na Stańczaka* (od nazwiska słynnego na okolicę rybaka Stańczaka, który – o ironio losu – utonął w jeziorze w „przeklętym miejscu” nazywanym jako *P Na Kępie*, patrz niżej).

Od *Górki Na Księdza/Za Księdzem* rozpoczyna się odcinek powiązany z posesjami w pierwszej i drugiej linii brzegowej. Obecnie brzeg jeziora na tej wysokości jest w dużej części zarośnięty trzciną, z utrudnionym dostępem, aczkolwiek od niedawna funkcjonuje tu most widokowy (stąd L i L/P *Most*, *Na Most*).

Wśród L/P na środkowym odcinku pierwszej linii brzegowej w Szczutowie można kolejno wskazać kilka historycznych mikrotoponimów. Będzie to np. L *Na Stańczaków* lub częściej *Na Stańczaka* (od nazwiska wymienianego już rybaka, który dzielił dom typu „dwojak” wraz z inną rodziną). Dzisiaj w tym miejscu znajduje się posesja nazywana *Na Wacka*, od imienia jej właściciela). Sąsiaduje z nią działka Michalskich, jako L/P *Na Michałka*. Tu prowadzony był w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. zakład masarski z rzeźnią i bar w formie wyszynku. Z uwagi na rzeźnię, punkt ten nazywano jeszcze przez kilka dziesięcioleci *Na Szlachtuz*. Za nim znajdowało się gospodarstwo rodziny Wichniewiczów (jako L/P – *Na Wichniewicza*).

Z początkiem lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, na terenie posesji sprzedanej gminie przez Wichniewiczów powstał parking z funkcjonalnym „murkiem”, skwer zieleni, plaża i pomost rekreacyjny, wzniesiono tu też budynek, w którym działał lokal gastronomiczny. Miejsce to nazwane zostało *Brodzikiem*, jako L/P *Na Brodniku*. Wcześniej, w obrębie tej działki stał jeszcze do połowy XX w. kolejny ze szczutowskich „dwojaków”. Dzielony był między rodziny Kalinowskich i Kossakowskich, stąd L/P *Na Kosa*, później również *Na Nieboszczyka Kosa* oraz *Na Kalinkową* lub *Na Marynkę* (od nazwiska i imienia niezamężnej Marianny Kalinowskiej). Tuż za domem Kalinowskich i Kossakowskich znaj-

dował się jeden z najszerzych zjazdów do jeziora, lokalnie zwany „wygonem” (gwar. „wygun”), porośnięty z dwóch stron malowniczymi brzożami i wierzbami (P *Wygun*, L/P *Na Wygun* lub *Wygun Na Marynkę*).

Na tej wysokości, po przeciwległej stronie ulicy 3 Maja (w drugiej linii brzegowej) znajdują się posesje rodzin Pulkowskich, Dołkowskich, Przybyłowskich (stąd obowiązujące również dziś jako L/P w formach hipokorystycznych *Pulki/Na Pulków* lub *Na Pulka I*, *Dołki/Na Dołków* lub *Na Dołka*, *Przybyłki/Na Przybyłków* lub *Na Przybyłka*).

W pierwszej linii od jeziora przesuwamy się następnie na działki z domostwami rodziny Czachorowskich (L/P *Czachor*, *Na/U Czachora*) i Śliwów (L/P – *Na Śliwę*), zajmowanych przed II wojną światową przez Pulkowskich (L/P – *Na Pulków II*).

Kolejny zjazd do jeziora, spełniający dziś głównie funkcje przeciwpożarowe, jeszcze do niedawna umożliwiał rolnikom wprowadzanie krów do napojenia po sprowadzeniu ich z łąk. Miejsce to nazywane było *Wygunem Na Krasków* (*z błotem po pas i ratuj się kto może!*, jak to ekspresyjnie donoszą pamiętający odległe czasy informatorzy); leży równoległe do kolejnych posesji w drugiej linii brzegowej – rodziny Kępkowskich (L *U Kępów/Kępy*) i Goździkowskich (L/P *Na/U Goździka*).

Tuż za *Wygunem Na Krasków* stał niegdyś kolejny z wiejskich „dwojaków”, dzielony między rodziny Krasieńskich oraz Gałkowskich. Jako L/P odcinek ten nazywano konsekwentnie *Na Krasków* lub *Na Gałków*. Na działce istniała jeszcze na początku XVIII w. kuźnia, prowadzona przez przodka jednej z rodzin – Filipa Gałkowskiego. Był to wówczas skraj wsi (w registrach dom oznaczony był numerem 1).

Teren dawnej posesji Gałkowskich i Krasieńskich został z czasem nabyty przez rodzinę Wiśniewskich. W jeziorze na tej wysokości stał niewielki pomost, funkcjonowało tutaj również najbardziej popularne we wsi kąpielisko z pochyloną nad nim starą lipą, z której skakano do wody (stąd L/P *Na Lipę*). Miejsce to nazywało się jako L/P *Za/Na Wiśniewską* (od nazwiska właścicielki posesji). W sąsiedztwie stoi wciąż okazały, drewniany dom rodziny Brzuskich (L/P *Na Brzusków*; zob. wypowiedź: *Mówilim [sic!]: Gdzie idziem [sic!] łapać liny? – Na Brzusków!*). Przez pewien okres po wojnie miejsce to nazywane było również *Na Mikutkę* (L/P od przezwiska na bazie nazwiska Mikotowicz, po zamążpójściu noszonego przez córkę Brzuskich).

Równoległe do domu Wiśniewskich, po drugiej stronie drogi, przy skrzyżowaniu ulic 3 Maja i Kolejowej stał do lat dziewięćdziesiątych niewielki sklep spożywczy GS, nazywany jako L *Sklep Na Rogu* lub *U Zosi* (jego ekspedientka nosiła imię Zofia).

Wracając do pierwszej linii brzegowej, kolejne charakterystyczne punkty odnotowywane jako L lub L/P to *Na Piekarnię* (miejsce po niefunkcjonującej już piekarni GS), dalej zaś *Na Rów*, w pobliżu rowu melioracyjnego z ujściem do jeziora (pierwotnie była to prawdopodobnie naturalna struga). Tuż obok rowu dobywano glinę, stąd też historyczny P *Glinki* lub L/P *Na Glinki*.

Na uwagę zasługuje tu też miejsce, które określane jest jako L *Przy Krzyżu, Do Krzyża* bądź *Przy Figurze II*. Jest to drewniany krzyż przydrożny, przeniesiony z jednej na drugą stronę głównej ulicy Szczutowa (3 Maja), która do lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia biegła niżej i była wiosną regularnie zalewana przez wody zalegające na polach lub podmywana przez jezioro. Krzyż stał i stoi przy wlocie drogi prostopadłej do ulicy 3 Maja. Trakt ten nazywany *Starą Droga* prowadzi w głąb okolicznych lasów i do innych miejscowości, jak Jeleniec, Hermany, Czumsk Duży i Mały.

Nieco ponad 100 m dalej sytuowano L/P *Na Kuźnię* (na obecnej działce rodziny Pawlickich stał bowiem zakład kowalski); dziś to L/P *Na Pawlicha/Na Pawlichów, Na Pawlickiego*. W drugiej linii brzegowej sytuowano L *Na Marka*, od nazwiska właściciela szeregu działek, Markowskiego, dziś zajmowanych przez innych użytkowników, których nazwiska są podstawami innych jeszcze litoralionimów.

Pierwsza i druga linia brzegowa przechodzi wreszcie w las sosnowy, należący do Lasów Urszulewskich, już w dawniejszych źródłach wymienianych jako znany w tym regionie bór obrastający obydwaj jeziora¹⁰. Las ten na odcinku szczutowskim określane jest obecnie mianem *Las Za Restauracją* (chodzi o otwartą do niedawna Restaurację GS „Leśna”, po której pozostał opuszczony budynek), wcześniej – *Las Państwowy*. Na tej wysokości toń jeziora nazywana jest jako L *Na Restaurację* lub *Na Las* (ewentualnie *Na Las Za Restauracją*).

Teren leśny nad brzegiem JSz przechodzi następnie w działki po dawnych torfowiskach (należące do kilku właścicieli z części Szczutowa na północ od kościoła parafialnego). Nabrzeże tego odcinka jest naturalnym wypiętrzeniem sandru (piaszczystego podłoża). Należało niegdyś do rodziny Romanowskich, nazywano je zwyczajowo *Górką Romanową* lub *Górką Romanowskich*. Tuż za nią rozpościera się pas trzęsawisk i torfowisk, dziś zadrzewionych, kiedyś całkowicie odkrytych, zwanych „płami”, stąd L/P *Pły* lub *Na Pły*. Na wysokości strugi „mamicznej” łączącej jeziora mówiono o toni *Na Rów* (za „rów”, uznając ten naturalny kanał). Powstające tu zakole od strony wschodniej to drugi kraniec jeziora, nazywany *Cyplem* (pot. *Cupel*).

Cały obszar zasięgu krańca JSz i brzegu sąsiadującego z nabrzeżem JU identyfikowano z mikrotoponimem *Kościółek* (również: *Na Kościółku, Za Kościółkiem*). Chodzi o teren z kościołem pw. św. Wawrzyńca, wzniesiony w 1720 r. jako kaplica pustelników w miejscu, które nie bez związku nazywane było *Pustynią* [zob. Gałkowski w druku]. Legenda lokalna głosi, że „kościółek” powstał jako wotum dziękczynne za uratowanie grzęznących w błocie szlachcianek, podążających konno przez te tereny, bądź dziedzica, który napotkał podobne przeszkody¹¹.

¹⁰ Zob. np. Gloger et al. 1905: 71 oraz inne źródła historyczne podawane w Gałkowski w druku.

¹¹ Legenda utrwalona została np. w wypowiedzi z roku 1960 Pelagii Pulkowskiej zanotowanej przez Ninę Perczyńską [1975: 133]. Transliterując dokonany zapis fonetyczny i korygując niektóre błędne formy, wypowiedź wygląda następująco: *To tak, to ja słyszałam, że tam były straszne błota, takie pły, że tam można było... Takie otmenty, przecie tam dawni to można było w konie. To tamuj jak*

Miejsce to nazywano niegdyś również *Na Szalwata* (głównie jako L, od nazwiska gospodarza, który zajmował dom sąsiadujący z kościołem).

Kościółek wrósł w lokalną kulturę i kalendarz jej wydarzeń. Niekiedy bywa gwarowo nazywany *Wawrzonkiem* lub *Wawrzunkiem*. Taka forma spełnia również rolę chronimiczną, np. poprzez wyrażenie *Na Wawrzunka*, oznaczając dzień odpustu św. Wawrzyńca przypadający na 10 sierpnia, a jednocześnie okres bliski tej dacie, łączący się z przygotowaniami do odpustu, pielęgnowanymi tradycjami (np. gotowaniem „czarniny”), dostosowaniem prac polowych do święta itp.

Sam kanał łączący jeziora bywał nazywany z pozycji mieszkańców okolicznych wsi, w tym Szczutowa, *Rowem Przy/Na Kościółku* lub *Strugą Macieczną* (patrz wyżej). Natomiast tonie rybackie na tej wysokości zarówno na JSz, jak i JU, to np. wzmiankowana *Na Rów*.

Po stronie wschodniej JSz, w bezpośrednim pasie przybrzeżnym, można wskazać na takie mikrotoponymy w funkcji L, P i L/P jak *Wyspa* lub *Na Wyspę*. Chodzi o zadrzewioną i stałą część nabrzeża obrosniętą trzciną, która w powszechnej ocenie uchodzi za „wyspę”. Jest to w zasadzie występ łądu. Przez rybaków nazywany jest *Kępą* (z powodu skupiska drzew i okalających je roślin wodnych), zaś szeroka toń jeziora w tej przestrzeni jeziora aż po *Pły* nazywana jest w funkcji P *Za Kępą/Na Kępę*.

Odcinek za „wyspą” w kierunku Blizna nazywany był *Na Grudzia* lub *Na Grudzię* (L/P, bliżej niezidentyfikowana forma deantroponimiczna). Tu rozpoczynają się zabudowania, których określenia służyły również po tej stronie jeziora do nazywania jego toni, np. *Na Stacha/Jędrzejewiaka* (od Stanisława Jędrzejewskiego), *Na Elwartowskiego* (od nazwiska Alwartowski, z przegłosem inicjalnego [a] w [e]), *Na Makowskiego* (od nazwiska Makowski).

dawni, jak były ludzie pobożne, jak moja babka, to jechały wiszech hrabinie dwie i się zatopiły i one się tak modliły do tego świętego Wawrzyńca, żeby one mogły się jak wydostać. Chyba że dwa dni się tak męczyły. I późni wydostały się na tu górkę i tam wybudowały ten kościółek świętego Wawrzyńca. Tam były straszne takie błota, takie straszne otenty, i te hrabinie się jakoś wydostały za pomocą chyba świętego Wawrzyńca, bo już nie miuły ratunku i tam wybudowały, dziękując za łaskę. Tam taka była góreczka i rusł dąb co już ma tysiąc lat, i jeszcze stoi, tam na nim – jak tylko pamięcią sięgam – zawsze się łęgły bociany; a teraz to są dwa jeziora, kawałek już jest zarosły a jeszcze są dwa jeziora; kończy je taka struga – i sosna; jedne jezioro ma osiemnaście włuk a drugie ma dziewięć – tamte to duże, od psa!. Inną wersję tej historii opowiada Jan Kossakowski: Te jeziora – to jedno jezioro było, jedno, bagna były. I jakiś dziedzic przejeżdżał przez te jeziora jako przez bagno, nie mógł przejechać i postanowił pobudować kaplicę świętego Wawrzyńca. I pobudował ten kościółek świętego Wawrzyńca. Po niejakiem czasie dopiero wybudowali drogę przejazdową jako trakt [ibidem: 142]. Według innych jeszcze relacji, przygoda miałyby się przytrafić pani Waśniewskiej, dziedziczce Starej Woli, której powóz zaprzężony w dwie pary koni zbczył w tym miejscu ze stałego gruntu i zaczął grzęznąć. Dziedziczka przywoływała pomocy św. Wawrzyńca. Wołanie sprowadziło ludzi, którzy wyciągnęli powóz z błota. Na pamiątkę ocalenia szlachcianka wystawiła kościół i nazwała go imieniem świętego [Baraniuk 2001: 73–74].

Właściwy odcinek bliźniński jeziora rozpoczyna się tonią, która jako P/L nazywana była *Tryftą* lub *Na Tryftę* (na wysokości drogi schodzącej wprost do jeziora przy wlocie do Blizna; nazwa pochodzi od apelatywu *tryfta* oznaczającego ‘drogę polną schodzącą w kierunku jeziora’). Inne P/L, związane z gospodarstwami w pierwszej linii brzegowej Blizna, to np. *Na Pstaka* (forma deantroponimiczna), *Na Michewicza* lub *Na Micha* (od nazwiska Michewicz).

Charakterystyczne punkty historyczne w Bliźnie, ale trwające jeszcze w pamięci starszych pokoleń, to *L Pałac*, jako L/P *Na Pałac*. Jest to miejsce po dawnym majątku folwarcznym¹². Po wywłaszczeniu, w okresie powojennym, obok działki wyburzonego dworu wybudowano nowy dom, w którym działała lecznica dla zwierząt, stąd *L Lecznica* i *P Na Lecznicę*. Tuż za tą posesją znajduje się ziemia rolna pozostająca do dziś w dobrach parafii Szczutowo, dlatego używa się takich L/P, jak *Księżowskie* (gwar. *Księżoskie*), *Na Księdza II* (gwar. *Na Księża*), *Łąka Na Księdza*. Teren ten sięga aż po omawiany już *Zgun* na południowym krańcu JSz.

W szerszym i ogólnym zasięgu mówiono także, w zależności od kierunku ustawienia i ściągania sieci, o toni *Na Blizno* oraz *Na Szczutowo*, od nazw leżących naprzeciw siebie wsi. Podobnie na JU – o toni *Na Urszulewo* oraz toni *Na Słupię*.

3. Litoralonimy i pelagialonimy Jeziora Urszulewskiego

Obszar ten również obfituje w równym stopniu w mikrotoponimie typu L i P (L/P), jednak z uwagi na duże połączenie lasu rozciągającego się wzdłuż jego 2-kilometrowego brzegu od strony zachodniej, nazwy tej natury są tu rzadsze; teren ten od Kościółka po wieś Urszulewo jest niezamieszany. Zwracają uwagę jednak takie miejsca, jak dwa duże ośrodki letniskowe, z których pierwszy, blisko 10-hektarowy, nazywa się oficjalnie *Ośrodkiem Wypoczynkowym w Szczutowie*, zaś nieoficjalnie funkcjonuje jako *Las*, co się jawi jako onim motywowany, ale zupełnie niedyferencjacyjny względem otaczającego pejzażu. Drugi znajduje się już w obrębie Urszulewa i Nadleśnictwa Skrwilno, gdzie zmienia się też województwo (z mazowieckiego na kujawsko-pomorskie). Nieoficjalnie nazywa się *Polaną Urszulewską*.

Między jednym a drugim ośrodkiem prowadzona była po II wojnie światowej stacja hufca młodzieżowego z zapleczem noclegowym i handlowo-gastronomicznym. Znajdowała się dokładnie w miejscu nieistniejącej już osady o statusie rumunku, na mapie Perthéesa [1784] oznaczanej nazwą *Słupia* (wbrew wyobrażeniu o tym, że właściwa Słupia znajduje się dokładnie po drugiej stronie jeziora). W osadzie istniał jeszcze w I połowie XX w. tartak (wspomina się o L/P *Na Ter-*

¹² Ostatnim właścicielem dworu był dziedzic Piechnik, w czasie wojny administrował nim Dejma, a wcześniej należał do rodziny Waśniewskich.

tak II). Być może to w nim właśnie obrabiane były „słupy”, pnie drzew służące do celów budowlanych lub cięte na deski. Toponim *Słupia* najprawdopodobniej pochodzi od apelatywu *slup*, co potwierdzają etymologie identycznie i podobnie nazwanych miejscowości w Polsce, jak również hydronimów (np. miejscowości Słupia Kapitulna, Słupsk, rzeka Słupia) [zob. więcej Gałkowski w druku]. Produkt powstający w tartaku, jak również surowiec, mógł być transportowany tratwami po jeziorze, co potwierdzają domniemane znaleziska w postaci drewnianych klo-cy zalegających na dnie jeziora, o czym w dalszej części tego artykułu.

Wśród toni wodnych JU wskazuje się na bardzo charakterystyczne miejsce nazywane wśród rybaków *Wyspą*, niekiedy *Wyspą Na Orła* lub *Orlą Wyspą*. Chodzi o przestrzeń znajdującą się pośrodku jeziora, dokładnie w połowie drogi między przeciwległymi brzegami, na wysokości ośrodka wczasowego Las. Odnaleźć tu można wyraźne wypiętrzenie kamiennego dna, sprawiające, że woda sięga w tym miejscu nie wyżej jak do pasa. Legenda głosi, że jest to miejsce po zatopionym kościele lub klasztorze, po którym wyłowiono dzwon. Rybacy jeszcze dziś utrzymują, że w tym obszarze można się natknąć na kawałki zalegających pni drzew, a nawet cegieł (stąd zapewne inna nazwa toni *Na Zatopione Dęby*)¹³.

Tonie rybackie JU (P) od środkowego odcinka jeziora w kierunku północnym po stronie urszulewskiej, a następnie słupieńskiej, to np. *Na Trzciny I*, *Na Las* (może też chodzić o Ośrodek Wypoczynkowy „Las” w Szczutowie), *Parówka Na Las* (lub *Parówki*, *Na Parówki*, przez „parówki”, rozumiejąc zagłębienia w pagórkowatym terenie przybrzeżnym), *Szeroka*, *Lenia* (lub *Na Lenię*, nazwa gwarowa, wywodzona od słowa *linia*; wskazywano tak drogę w lesie w postaci wycinki pozwalającej na dojazd do poboru wody przez wozy strażackie), *Wyrobek* (toń na wysokości *Na Lenię*, charakteryzująca się nagłym zagłębieniem w jeziorze, w niedalekiej odległości od brzegu), *Ogniotrwała* (inna nazwa *Lenii*), *Koszczka* (bądź *Na Koszczkę*, nazwa wywodząca się od kęp koszczki, rośliny wodnej, porastającej kraniec jeziora od strony Urszulewa), *Rozbójna* (nazwa kojarzona z bójką dwóch lokalnych rzezimieszków), *Kuńczyk* (lub *Na Kuńczyka*, nazwa typu deantroponimicznego), *Na Lipę*, *Na Wierzbę*, *Na Trzy Drzewa* (strefy na wysokości charakterystycznych i dobrze widocznych z wody drzew), *Głęboka* (strefa głębin wokół rejonu Wyspy), *Torfowiak Na Jasiula* (na wysokości działek, gdzie pozyskiwano torf), *Czerwienica*, *Bobry Na Lemanka* (na szczycie jeziora), *Na Trzciny II*, *Od Budy* (przystań rybacka w Słupi z budynkiem gospodarczym, który nazywano pot. „buda”), *Szulf* (bądź *Na Szulfa*, *Na Szulfowskie Pole*; „szulfem”

¹³ Opowiada o tym cytowany już Jan Kossakowski [Perczyńska 1975: 142]: [Na pytanie o dno jeziora – czy jest równe. Eksp.] – *Tam są trzy góry: od strony Orszulewa, od lasów – tam podobnie musiał być jakiś kościół, bo tam ktoś dzwony ciągnął. Bo słyszał, że dzwonią i dzwony biły i nie mógł radzić i zaklął – i to się dzwony zadzwoniły i opadły. Tam jest głęboko, tam są góry, ale obok tych gór tam leży drzewo gałęziaste – jakieś dęby czy coś.* [Czy tam coś znajdowali? Eksp.] – *No mogli znajdować, bo panie tam coś jest. Tam nie podjedzie żaden rybak, żeby sieci nie podarł. Tam jest z dziewięć łokci głębokości.*

określano ‘zarośla nadbrzeżne’), *Siedem Beczek* (miejsce, gdzie wyłowiono podczas jednego połowu siedem beczek ryb), *Trzcina* (strefa szerokiego pasu trzciny po stronie zachodniej JU), *Struga* (bądź *Na Strugę*, na wysokości rzeczki Urszulewki), *Woźniakowe Bagno* (na wysokości bagna na działce rodziny Woźniaków), *Pieńki* (inna nazwa strefy *Na Zatopione Dęby*), *Wezgórek* (od wyniesienia widzianego w lesie po zachodniej stronie JU), *Cypel* (gwar. *Cupel*), *Zgun* (bądź *Na Zgun*, *Na Zgun Jeziora*, *Na Wzgun*; podobnie jak na JSz, mającym porównywalną topografię i eksploatowanym przez tych samych rybaków), *Na Słupię* (w Zgynie), *Na Fredka* (wędkarza rodem z Łodzi, który *oblawiał nietypowe miejsca*), *Na Krzywe Drzewo*, *Na Trzy Drzewa* (w zależności od obrazu w pejzażu naturalnym nabrzeża).

Do nowszych litoralionimów nad JU pod stronie słupieńskiej należy kilka odonimów utworzonych w ostatnich latach w części wsi z działkami rekreacyjnymi. Swoją drogą istnienie tych działek, również od strony urszulewskiej, pomimo sąsiedowania w pierwszej linii brzegowej z jeziorem, nie wpłynęło na powstanie rozpoznawalnych mikrotoponimów, które mogłyby bazować np. na nazwiskach ich właścicieli. Spowodowane jest to tym, że posesje te zajmowane są zazwyczaj tylko sezonowo, a użytkownicy nie stanowią autochtonicznej części społeczeństwa.

W pasie słupieńskim, w kierunku Karlewa wyróżnia się jeszcze ośrodek harcerski nazywany jako *L/P Harcówką* lub *Na Harcówkę* oraz nowy zajazd campingowy z plażą pod oficjalną nazwą *Banderoza Romix*, skrótowo nazywanym *Banderozą*, w funkcji *L Na Banderozę*.

4. Zakończenie

Strefa wodno-ładowa jezior podlega procesom onimicznym, które powodują powstanie mikrotoponimów w postaci litoralionimów i pelagialionimów. Spełniają one, jak inne nazwy własne, przede wszystkim funkcje identyfikacyjne, ale także lokalizujące i symboliczne, z czasem również historyczne, będąc świadectwem dawnych aktów nazewnictwa i ich motywacji. Wśród motywacji ujawniają się stereotypy, lokalny patriotyzm i koloryt, pewne tradycje, związki z historią, charakterystyczne zdarzenia, wierzenia, podania, legendy, ale także pejzaż, flora oraz fizjografia akwenów. Odnotowuje się także liczne związki z nazewnictwem osobowym właścicieli posesji, pól, gospodarstw. Takie kulturowe relacje nazewnictwa można obserwować w przypadku mikrotoponimii przypisanej do strefy wodnej i łądowej JSz i JU. Wokół obydwu jezior lokalne społeczności wytworzyły charakterystyczną sieć onimów, począwszy od nazw miejscowości stanowiących podstawy obydwu limnonimów, przez nazwy typu ojkonimicznego i anojkonimicznego, określające tonie rybackie i części nabrzeża. Ze strukturalnego punk-

Fot. 1. Jezioro Szczutowskie i Urszulewskie; perspektywa wschodnia (Fot. Marcin Karasiński)

tu widzenia są to formy odapelatywne lub transnominacje. Zwracają szczególną uwagę wyrażenia konstruowane zwykle na bazie przyimka *na*, ale także *za*, *u*, *do*, *od*, *przy* itp., z udziałem elipsy członu determinującego¹⁴. Z punktu widzenia motywacyjnego charakterystyczne są nazwy pochodzenia deantroponimicznego, wywodzone najczęściej od form hipokorystycznych (głównie ekspresywnych przezwisk odnazwiskowych). Wiele form ma charakter dialektalny, niektóre występują w gwarowych dubletach. Znane są głównie starszym generacjom lokalnych wspólnot oraz rybakom i wędkarzom eksploatującym profesjonalnie lub amatorsko obydwa jeziora.

Bibliografia

- Baraniuk Tadeusz, 2001, *Legends, podania i opowieści jeszcze pamiętane: z prac młodzieżowych obozów etnograficznych*, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego” 17, 69–83, http://mazowsze.hist.pl/38/Hacked_By_Ali_ShadowDz/818/2001/27477/
- Biliński Antoni, 1932, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów. Studium historyczno-heraldyczne*, przejrzał i do druku przygotował Zygmunt Wdowiszewski, Warszawa.

¹⁴ O charakterystycznych nazwach w formie przyimkowej komponowanej na terenie ziemi dobrzyńskiej pisała Łucja Maria Szewczyk [1984], por. także eadem [1987].

- Chojnacki Józef, 1991/1992, *Nazwy toni rybackich kilku jezior w północnozachodniej części województwa konińskiego*, „Slavia Occidentalis” 48/49, 27–46.
- Chojnacki Józef, 2013, *Nazwy toni rybackich na Pojezierzu Gnieźnieńskim*, „Onomastica” LVII, 229–238.
- Duma Jerzy (red.), 2006, *Onomastyka regionalna*, Olsztyn.
- Gałkowski Artur, w druku, *O limnonimach Jezioro Szczutowskie i Urszulewskie oraz innych toponimach na Pojezierzu Dobrzyńskim*.
- Gloger Zygmunt et al., 1905, *Opis ziem zamieszkałych przez Polaków pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym, artystycznym, przemysłowym, handlowym i statystycznym*, t. II, *Królestwo Polskie*, nakładem „Gazety Polskiej”, Warszawa, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/publication?id=72582&tab=3>
- Górniewicz Hubert, 1971, *Nazewnictwo jezior borzechowskich na Kociewiu : przyczynek do problematyki celowości kompleksowych badań toponomastyczno-historyczno-archeologicznych*, „Onomastica” XVI, 113–117.
- Jacewicz Małgorzata, 2006, *Wybrane nazwy toni rybackich Wielkich Jezior Mazurskich*, [w:] Jerzy Duma (red.), *Onomastyka regionalna*, Olsztyn, 107–114.
- Kornaszewski Marek, 1965, *Nazewnictwo Jeziora Powidzkiego*, Poznań.
- Perczyńska Nina, 1975, *Wybrane cechy składniowo-stylistyczne polszczyzny mówionej (na materiale gwary północnomazowieckiej wsi Szczutowo i okolic)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Perthées (de) Karol, 1784, *Mappa szczegulna Woiewodztwa Płockiego i Ziemi Dobrzyńskiej: zrządzona z innych wielu map meeyscowych tak dawniej iak i swiezo odrysowanych tudziez goscincowych i niewatpliwych wiadomosci wszystko wedluc regul geograficznych i obserwacyi astronomicznych*, ante 1802, Paryż, Gravé par A. F. Tardieu, <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=406&from=publication>
- SGKP = *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, 1880–1914, t. I–XV, Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, http://dir.icm.edu.pl/Sownik_geograficzny/
- SHGZP = *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, redakcja ogólna Tomasz Jurek, <http://www.sownik.iipan.edu.pl/search.php?id=25686&q=szczutowo&d=0&t=0> [dostęp 14.10.2014].
- Sobierajski Zenon, 1979, *Nazwy toni rybackich jeziora Gopło*, „Studia Polonistyczne” VII, 159–170.
- Szewczyk Łucja Maria, 1984, *Wyrażenia przyimkowe jako struktura nazewnicza dobrzyńskich części wsi, przysiółków i pojedynczych osad*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska XXV – Nauki Humanistyczno-Społeczne” 150, 93–103.
- Szewczyk Łucja Maria, 1987, *Struktura słowotwórcza dobrzyńskich części wsi, przysiółków i pojedynczych osad*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska XXV – Nauki Humanistyczno-Społeczne” 174, 89–113.
- TKKP – *Topograficzna karta Królestwa Polskiego [Topografičeskaja Karta Carstva Pol'skogo]*, 1839, Warszawa, Kwatermistrzostwo Generalne Wojska Polskiego, <https://polona.pl/item/3742198/1/> [dostęp 20.10.2014].
- Tort-Donada Joan, 2014, *'Microtoponymy' as a key for geographical descripton. A case study in Catalonia, Spain*, [w:] Artur Gałkowski, Renata Gliwa (red.), *Mikrotoponimia i makrotoponimia. Problematyka wstępna*, Łódź, 89–103.
- Turowski Kazimierz Józef, 1858, *Herbarz rycerstwa polskiego. Przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584*, Nakładem Wydawnictwa Biblioteki Polskiej, Kraków.
- Tyburski Marek Stanisław, 2011, *Jeziora i rzeki powiatu rypińskiego*, Toruń.
- Zagórski Zygmunt, 1965, *Nazwy kilku jezior oraz ich części w powiecie zlotowskim*, „Slavia Occidentalis” 5, 193–201.
- Zwoliński Przemysław, 1954, *Nazwy toni rybackich jeziora Śniardwy*, „Język Polski” XXXIV, 282–311.

Artur Galkowski

Litoralonyms and pelagialonyms in the area of Lakes Szczutowskie and Urszulewskie

(Summary)

The paper presents the results of research on microtoponymy expressed by litoralonyms and pelagialonyms of two neighboring lakes in the Dobrzyńskie Lake District (Eastern extremity of Dobrzyń nad Wisłą Land): Lakes Szczutowskie and Urszulewskie. Litoralonyms (L) are defined as names of inhabited or uninhabited points and area of the waterfront; pelagialonyms (P) instead are names of lake fishing depths or areas on the surface of the water, recognized and used by local communities. The names of the L- and P-type meet in many cases, features interchangeable or joint in their function. They are motivated by topography, forms of the surrounding landscape and the natural state of the lake, but especially by a large extent of the human factor, i.e. anthroponyms associated with building plots along the shoreline, and the names of the components of rural infrastructure.

Słowa kluczowe: litoralonymy, pelagialonymy, mikrotoponimia, Jezioro Szczutowskie, Jezioro Urszulewskie.

Key words: litoralonyms, pelagialonyms, microtoponymy, Lake Szczutowskie, Lake Urszulewskie.